

Kulturdiplomati som begreb og praksis

Temanummer: Kulturdiplomati

Kan vi ane konturerne af et skift i dansk udenrigspolitik? Et skift, hvor fokus i stigende grad rettes mod værdier – mere fokus på kultur? Er der sågar tale om et såkaldt ”cultural turn”, som man taler om i den internationale forskningslitteratur (Vestheim, 2015)¹? Vi har selvsagt ikke en spåkugle, der kan give os klare svar, men vi kan se konturerne af en arena, hvor kulturdiplomatiet udfolder sig hver eneste dag. Det er en arena, hvor offentlige såvel som private parter – hver for sig og i fællesskab – skaber møder på tværs af grænser for at skabe forandring. Det er kulturmøder i ordets bredeste betydning. I kulturdiplomatiet banes vejen for, at unge mennesker, intellektuelle, udøvende kunstnere, forskere, politikere, erhvervsfolk og journalister kan mødes for at diskutere, præsentere, udfordre, lære og forstå.

Formålet med dette temanummer er for det første at *udfylde et videnstomrum*. Der er ikke skrevet meget om kulturdiplomati på dansk. Vi ønsker at kaste lys på den særlige form for diplomati, der indebærer, at kulturen og kulturlivets aktører bringes eller bringer sig selv i spil med henblik på både at realisere nogle nærmere specificerede udenrigspolitiske målsætninger og for at lære nyt, få inspiration, blive klogere. Kulturdiplomati er underudforsket og svagt defineret. Der er mange aktører, der opererer i feltet, og som har hvert sit bud på, hvad kulturdiplomati er og gør. Det kulturdiplomatisk felt åbner en masse døre og baner vejen for en lang række spørgsmål, som vi endnu ikke har svar på.

Med dette temanummer håber vi for det andet at kunne *skabe et grundlag for en diskussion* af kulturdiplomatiets muligheder og relevans. Det er en diskussion, der kan føre os mange steder hen. Hvilke roller spiller de offentlige myndigheder i kulturdiplomatiet, og hvilke roller spiller den lange række af private aktører – i civilsamfundet såvel som i erhvervslivet – i det danske kulturdiplomati? Hvordan samskabes kulturdiplomatiet, og bør den samlede danske kulturdiplomatisk indsats koordineres mere, end tilfældet er i dag? Vi håber, at vi med dette temanummer kan skabe en bredere forskningsinteresse for dette felt og måske endda så kimen til et decideret forskningsmiljø med fokus på kulturens rolle i Danmarks internationale relationer. Vi håber selvfølgelig også, at vi kan indfange beslutningstagernes opmærksomhed med et budskab om, at kulturdiplomatiet kan være et relevant værktøj i den udenrigspolitiske værktøjskasse, og at der kulturpolitisk er meget at hente ved at sætte den nationale kunst og kultur i spil i et internationalt felt. Dels for kun-

MARTIN MARCUSSEN

Ansvarshavende
redaktør for
Økonomi & Politik

CAMILLA MORDHORST

Administrerende direktør,
Dansk Kulturinstitut,
cm@danishculture.com

stens egen udviklings skyld, og dels fordi den kan skabe en ligeværdig og fri dialog på tværs af grænser og kulturelle og strukturelle forskelle.

➤ **Vi håber selvfølgelig også, at vi kan indfange beslutningstagerens opmærksomhed med et budskab om, at kulturdiplomati kan være et relevant værktøj i den udenrigspolitiske værktøjskasse, og at der kulturpolitisk er meget at hente ved at sætte den nationale kunst og kultur i spil i et internationalt felt.**

Man kan groft sagt skelne mellem en instrumentel og en knap så instrumentel måde at definere kulturdiplomati på. Begge tilgange er repræsenteret i dette temanummer. Hver for sig er de med til at igangsætte vigtige diskussioner om kulturens internationale dimensioner og potentiale, og i fællesskab giver de os en god og dækkende forståelse for kulturdiplomati som koncept og som praksis.

På den ene side handler kulturdiplomati om at anvende kultur i bred forstand som et middel til at realisere en række specifikke udenrigspolitiske målsætninger. Det er den instrumentalistiske version af en definition. Det er der masser af eksempler på. Man kan eksempelvis iværksætte kulturelle aktiviteter med henblik på at underbygge en særlig forestilling om Danmark og den danske samfundsmodel – et brand. Kulturen kan være med til at kaste lys på, tiltrække opmærksomhed mod og promovere danskere, danske institutioner, danske produkter eller danske idéer og værdier. I denne forståelse af kulturdiplomati har man ofte en etableret forståelse af, hvem vi er, og hvad vi vil. Vores interesser er så at sige eksternaliserede. I denne forestilling har vi som land et hierarki af interesser, hvoraf nogle er helt essentielle for vores overlevelse. Andre interesser er vigtige, og atter andre interesser er perifere. I alle tilfælde er disse interesser og vores interessehierarki nogenlunde fikserede. Kulturen ses som et værktøj i værktøjskassen, der kan hjælpe os til at beskytte og fremme disse interesser. Der udformes strategier for, hvordan man via kulturelle aktiviteter bedst kan fremme danske interesser. Ofte kan man måle, hvorvidt kulturdiplomati har fungeret efter hensigten. Man kan måle om kendskabet til Danmark er blevet større, om Danmarks omdømme er blevet bedre, om der sælges flere produkter, ankommer flere turister, eller om den danske kreative industri vokser. Med denne form for kulturdiplomati er det klart, at der udøves magt – en blød magt. Magten består i, at man med kulturdiplomati forsøger at tiltrække opmærksomhed og skabe støtte omkring de givne interesser, man har.

Kulturdiplomati kan dog også forstås på en mindre instrumentel måde. Det kan hævdes, at der er tale om kulturdiplomati hver eneste gang kulturelle aktiviteter foranlediger et internationalt kulturmøde. Diplomati er relationelt i dets grundessens. Man kan ikke forestille sig, at der finder diplomati sted

uden, at der er mindst to parter, der på den ene eller den anden måde mødes. Mødet behøver ikke være fysisk. Ofte er der tale om verbale og/eller skriftlige ytringer, der har en afsender og en modtager. Men der er altid både en afsender og en modtager, ellers er der ikke tale om diplomati. Det samme gælder kulturen. Kultur eksisterer i kraft af, at mennesker mødes. Og nogle gange finder dette kulturmøde sted mellem forskellige nationaliteter. Kulturmødet kan finde sted uden for Danmarks grænser, rundt om i verden. Det er der flere eksempler på i dette temanummer. Men det kan også finde sted i Danmark. Flere forskellige danske arenaer byder sig til som rammer for sådanne internationale kulturmøder. Her er der også tale om kulturdiplomati. Men der er ikke tale om, at én eller anden bestemt interesse skal fremmes. Snarere sker der ofte det, at alle deltagerne i et kulturmøde påvirkes i processen. Interesserne endogeniseres, det vil sige opstår som et resultat af kulturel interaktion. Der finder gensidig påvirkning, læring og socialisering sted. Man kan gå ind i et kulturmøde med én forestilling om, hvem man er, og hvilke interesser man har. Efter kulturmødet kan denne forestilling være forandret. Påvirkningen og læringen går begge veje. Resultatet af kulturmødet kan være, at man begynder at stille nye spørgsmål og finder nye svar. Der kan finde innovation sted. Der er blevet rokket ved gamle forestillinger, og nye forestillinger vinder indpas. Det kulturmøde, som kulturdiplomatiets giver anledning til, kan ses som en form for berigelse. I denne forståelse af kulturdiplomatiets udgør det internationale kulturmøde et herredømmefrit rum, hvor alle parter i princippet står lige. Mødet – og kulturdiplomatiets – kan bedst forstås som en udveksling.

 Ligesom kulturdiplomatiets udøves på et utal af forskellige arenaer af et utal af forskellige offentlige og private aktører hver for sig og i fællesskab, så er det teoretiske grundlag for studiet af kulturdiplomatiets i høj grad tværdisciplinært

Ligesom kulturdiplomatiets udøves på et utal af forskellige arenaer af et utal af forskellige offentlige og private aktører hver for sig og i fællesskab, så er det teoretiske grundlag for studiet af kulturdiplomatiets i høj grad tværdisciplinært. Faktisk har alle samfundsvidenskabelige discipliner, der undersøger sociale relationer, i princippet udviklet teori, der kan anvendes til at studere kulturdiplomati. I politologien har vi eksempelvis transaktionsanalysen. I socialpsykologien har vi teori om social kommunikation og gruppedannelser. I business studier finder vi teorier om interkulturel kommunikation og innovation. I økonomien har vi teori om konkurrence og markedsdannelse. I sociologien anvendes teorier om sociale identiteter, tillid og læring. I alle disse forskellige forskningsdiscipliner handler det grundlæggende om at undersøge, hvilke betingelser der skal være til stede for, at mennesker mødes, og hvad der i det hele taget sker, når mennesker mødes. Det er klart, at skal der i Danmark etableres et grundlag for at studere kulturdiplomatiets og "the cultural turn" mere systematisk – dets historie og ophav, dets indhold og retning, og dets potentiale og resultater – så giver det mest mening at gøre dette i et åbent, tværvideenskabeligt setup, herunder med involvering af kulturdiplomaterne selv. Det kan være

i erhvervslivet, museerne, civilsamfundsorganisationerne, uddannelsesinstitutionerne, ministerierne og styrelserne. Der er mange om budet.

I dette temanummer, der er redigeret af Martin Marcussen, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, og Camilla Mordhorst, Dansk Kulturinstitut, har vi valgt at illustrere, hvor langt man kan nå ud via kulturdiplomati. Vi har inkluderet en sektion, der fortæller, hvordan kulturdiplomatiet udfoldes af danske kulturdiplomater; og en anden sektion, der illustrerer, at også andre lande (Qatar) og regioner (Catalonien) og internationale organisationer som FN og EU arbejder helt systematisk med kulturdiplomati. Dermed håber vi, at vi har taget et første skridt i retning af at udfylde et videnstomrum og bane vejen for en bredere diskussion af kulturdiplomatiets rolle og potentiale.

I den første artikel retter *Camilla Mordhorst* fokus mod Dansk Kulturinstitut, der i mere end 80 år har opbygget internationale relationer i lande, hvor der udenrigspolitisk er noget på spil, og hvor kunst og kultur kan være med til at bygge bro og skabe dialog. Det sker i instituttets afdelinger i Kina, Brasilien og Rusland. Dansk Kulturinstitut udvikler og iværksætter kunst- og kulturprojekter, der har til hensigt at udfordre grænser, åbne nye perspektiver og give værdi for alle de involverede parter.

Marie Gad og *Jonathan Tornbjerg Millant* fortæller i deres bidrag, at det danske erhvervsliv spiller en vigtig diplomatisk rolle ved via handel og investeringer at fremme et bredt spektrum af danske interesser internationalt. En næsten overset dimension af dette diplomatiske engagement er, at erhvervslivet i høj grad er med til at sikre, at dansk kultur bliver udbredt internationalt til inspiration for stater og virksomheder verden over. Faktisk kan det danske erhvervsliv defineres som en nøgleaktør i hele Danmarks kulturdiplomati. Det gælder ikke mindst i forhold til at udbrede den samfundsmodel, Danmark gerne vil være kendt for. Det er en model, der bygger på velfærd, ansvarlighed og bæredygtighed. Det konkluderes, at der er grobund for en langt større grad af offentlig-privat samarbejde i den samlede kulturdiplomatiske indsats.

Maiken Tandgaard Derno trækker de lange linjer i dansk kulturdiplomati op. Fokus rettes mod den læring, som særligt Udenrigsministeriet, men også Kulturministeriet og en række private parter har gennemgået. Det vises, at dansk kulturdiplomati har gennemgået en rivende udvikling de senere år. Hvor den kulturdiplomatiske indsats indtil udgangen af 1990'erne var noget fragmenteret, har de relevante ministerier gennem de seneste to årtier gradvist sat kulturdiplomatiet i system i kraft af tværministerielle samarbejdsaftaler og strategiske handlingsplaner i tæt dialog med kulturlivets egne aktører. Det konkluderes, at Danmarks kulturdiplomati i dag trækker på en velafprøvet projektorganisering og fleksibel værktøjskasse til sikring af høj kvalitet, interkulturel dialog, kultureksport og markedsføring af Danmark i udlandet med store økonomiske og politiske gevinster til følge.

I *Jakob Erles* artikel diskuteres, hvad kulturdiplomati er. Det gøres ved at give eksempler fra arbejdet med kulturdiplomati i Mellemøsten. Det påpeges, at

grænsen mellem kulturdiplomati og propaganda er hårfin. Erfaringen tilsiger, at propaganda forstået som ensidig holdningspåvirkning ikke virker og oven i købet kan give alvorlig bagslag, hvor Danmark mister troværdighed internationalt. I modsætning hertil handler kulturdiplomati om at respektere en mangfoldighed af synspunkter og identiteter og ikke mindst om at indgå i en åben og ligeværdig dialog med en lang række forskellige internationale parter – i civilsamfundet, i staten og i erhvervslivet. Det konkluderes, at gensidig læring er nøglen til effektiv kulturdiplomati, og at et lille land som Danmark burde have særlige gunstige vilkår for at udøve kulturdiplomati rundt omkring i verdens brændpunkter.

➤➤ Grænsen mellem kulturdiplomati og propaganda er hårfin. Erfaringen tilsiger, at propaganda forstået som ensidig holdningspåvirkning ikke virker og oven i købet kan give alvorlig bagslag, hvor Danmark mister troværdighed internationalt.

Lise Bach Hansen afsøger de muligheder, der findes i kulturdiplomati. Hun udforsker sammenhængen mellem kunst, kultur, politik, demokratiudvikling og ikke mindst klimaudfordringen. Den Internationale Forfatterscene på Det Kgl. Bibliotek udgør rammen for det internationale kulturmøde, hvor forskellige verdenssyn mødes, idéer skabes, og etablerede forestillinger udfordres. Her mødes internationale statsledere, forskere og kulturpersonligheder i en demokratisk samtale for i fællesskab at skabe en forståelse af problemets karakter og rækkevidde og ikke mindst mulige løsninger. Tesen i artiklen er, at politik, kultur og klima er mere forbundne, end mange tror. Og at det politiske liv og kulturlivet har mere brug for hinanden, end vi normalt regner med. Demokratiet skaber rammerne for politik og kulturlivet, og den fri debat sætter demokratiet i proces. Henstillingen er derfor, at de væsentligste aktører i kultursektoren må påtage sig et diplomatisk ansvar for at få formidlet ideer og strømninger fra én kultur til en anden.

I de næste fire artikler rettes opmærksomheden mod det globale kulturdiplomatisk felt. Dansk kulturdiplomati i alle dets afskygninger udfoldes på en kompleks international scene, hvor en lang række internationale organisationer, samt regionale og statslige aktører har identificeret kulturdiplomati som et brugbart instrument til at realisere en bred vifte af politiske, økonomiske, idealistiske og sociale målsætninger.

Adrià Alsina Leal præsenterer den regionale vinkel på kulturdiplomati og ikke mindst de konflikter, der kan opstå mellem den regionale diplomatisk indsats og centralregeringernes politiske projekt. I Catalonien har den regionale regering over 40 år stille og roligt opbygget et helt diplomatisk repræsentationssystem med quasi-ambassader rundt omkring i verden. Den konkrete diplomatisk praksis har i høj grad handlet om at præsentere catalansk kunst og kultur og ad den vej indgå i internationale samarbejder. Catalonierne er ikke alene om at føre subnationalt kulturdiplomati. Skotland, Quebec, Det

palæstinensiske selvstyreområde, Grønland og Færøerne inden for rammerne af det danske Rigsfællesskab og mange andre gør præcist det samme. I cataloniernes tilfælde har dette kulturdiplomati imidlertid medført voldsomme politiske og juridiske konflikter med centralregeringen i Spanien, der i sidste ende kan føre til afslutningen på catalansk kulturdiplomati.

Qatar har i de senere år anlagt en særdeles proaktiv kulturdiplomatisk linje. Der investeres milliarder af dollars i storstilede musik-, sports-, kunst- og uddannelsesprojekter, der tiltrækker sig stigende international opmærksomhed og interesse, men også undren og kritik. *Kristin A. Eggeling* forklarer i sin artikel, hvilke forskellige roller kulturdiplomati spiller for Qatar. Hun peger på, at kulturdiplomati naturligvis er rettet mod omverdenen, men også på, at en fuldkommen forståelse af kulturdiplomatiets potentiale først kan etableres, når vi indser, at det i høj grad også spiller vigtige roller inde i Qatar. Vi skal huske på, at Qatar er en ung stat, der kæmper med at skabe en nation og en samlet accepteret fortælling om landet og befolkningen. Det er netop her, kulturdiplomati kommer ind i billedet. Ved at skabe en fortælling om Qatar på den internationale scene skabes også en autentisk fortælling om Qatars historiske rødder og en romantiseret forestilling om, hvad det vil sige at være qatari. I samme ombæring optegnes også en vision for Qatars fremtid. Samlet set er kulturdiplomati med til at skabe en samlet national identitet og ikke mindst legitimere den eksisterende styreform.

Også den Europæiske Union tager kultur alvorligt. Det sker blandt andet ved at udforme en strategi for europæisk kulturpolitik. *Richard Higgott* og *Alessandro Lamonicca* undersøger, hvordan den europæiske kulturpolitik på forskellige måder indgår i EU's udenrigspolitik. Det vises, at EU ikke er nået særligt langt, for så vidt angår etableringen af ligeværdige dialogmekanismer rundt omkring i verden. Den aktuelle internationale kontekst – hvor nationalisme, populisme og egeninteressemaksimering dominerer – taler ikke for, at EU via dialog og inddragelse kan skabe indsigt i og forståelse for international solidaritet, demokrati og det europæiske værdisæt. Derimod er tiden angiveligt kommet til, at EU tager hårdere midler i brug i den kulturdiplomatiske indsats. Disse midler inkluderer aggressiv offentlighedsdiplomati og en kontinuerlig satsning på strategisk kommunikation. Dermed påpeger artiklen også, at kulturdiplomati kan tage forskellige former, og at den kulturdiplomatiske værktøjskasse må tilpasses de aktuelle vilkår i international politik.

I FN er det især UNESCO, der arbejder systematisk med kulturdiplomati. Selvom UNESCO i en dansk sammenhæng nok er mest kendt for sit arbejde med verdensarv, påpeger *Carsten Staur*, at organisationen har en særdeles bred dagsorden inden for kunst, videnskab og kultur, herunder særligt det bidrag, kulturdiplomati kan have for promoveringen af menneskerettigheder rundt omkring i verden. I en situation, hvor amerikanerne har forladt UNESCO og dermed overladt det til Kina at fylde lederrollen ud, er det så meget desto vigtigere at styrke UNESCO's mandat til at forsvare ytringsfriheden for nogle af de professionelle grupper – journalister, kunstnere og forskere – der

er helt afgørende for en fri, åben og demokratisk debat i samfundet. Ved siden af arbejdet med at bevare verdens kulturarv pågår der således en højpolitiseret kamp om værdier, hvor kulturdiplomati spiller en helt central rolle.

Samlet set håber vi, at de otte bidrag kan give et indtryk af den mangfoldighed af diskussioner, der aktiveres af et fokus på kulturdiplomati – som praksis og som forskningsområde. Vi har set, at et bredt spektrum af aktører spiller med på den kulturdiplomatiske scene, nationalt såvel som internationalt. Vi har set, at kulturdiplomati har væsentlige kommercielle og politiske dimensioner, men også kan studeres som et middel til gensidig læring og innovation. Endelig har vi set, at kulturdiplomati både er rettet mod den internationale kontekst, men bestemt også har vigtige roller at spille for den nationale sammenhængskraft og nationens selvforståelse. Diskussionen om kulturdiplomatiets ophav, indhold, retning og effekter er naturligvis langt fra slut. Vi har med dette temanummer kradset lidt i overfladen og håber, at andre vil tage udfordringen op og bidrage yderligere til en samlet dialog, der inkluderer kulturdiplomatiets forskere og praktikere, herunder de politiske beslutningstagere.

Noter

- 1 Professor Geir Vestheim var oprindelig en del af det team af bidragsydere, der skulle udfolde kulturdiplomati som begreb og praksis i dette temanummer. Vestheim har skrevet vidt og bredt om kulturpolitik i de sidste 30 år. I 1998 lancerede han *Nordic Journal of Cultural Policy*, hvor han selv tog teten som ansvarshavende redaktør. Én af hans mest bemærkelsesværdige og mest citerede artikler var uden tvivl "instrumental cultural policy", som blev offentliggjort i *European Journal of Cultural Policy* tilbage i 1994. Den dag i dag er dette bidrag et helt centralt referenceværk i forskningen om kulturpolitik. Hertil kommer, at Geir Vestheim i en meget lang periode også sad i redaktionsudvalget for *International Journal of Cultural Policy* og dermed var én af de helt centrale skikkelser i grundlæggelsen af et helt forskningsfelt. Den 4. januar 2021 omkom Geir Vestheim under en skitur. Vi dedikerer dette temanummer til professor Geir Vestheim.

Litteratur

Vestheim, Geir, red. (2015), *Cultural Policy and Democracy*, London: Routledge.